

Sorollar difunts i desarrelar-los de la mort planteja una qüestió certament espinosa: la tenebra, per assolada que sembli, regolfa tard o d'hora a la banda dels vius. En vista d'això, i malgrat que les infàmies que constitueixen el pretext d'aquestes pàgines van trasbalsar la vila de Mequinensa fa molt de temps, entre agost i novembre de 1877, m'ha paregut pertinent canviar la identitat de tothom que va jugar-hi algun paper, a fi de prevenir suspicàcies, malentesos i embrolles. Amb dues excepcions.

La primera és un cognom tan il·lustre que el lector el reconeixerà a cop d'ull si li vaga d'aviar-se llibre endins. Els mequinensans sempre l'hem considerat la clau d'un dels episodis més abjectes de l'afer; conservar-lo era, per consegüent, ineludible. Amb la segona vull fer constar el meu agraïment al senyor Agustí Montolí, aleshores escrivà del jutjat de Casp i autor d'una relació inèdita del cas. El manuscrit, descobert no fa gaire, m'ha estat valuósíssim. Vull advertir, però, de bon començament, que la responsabilitat d'aquell funcionari en les pàgines següents s'acaba a la frontera on la seva crònica deixa pas a la meua novel·la, per bé que la línia divisòria no serà fàcil d'escatir; fites o límits resulten sovint borrosos, de vegades invisibles, en una terra on l'enlluernament del sol pot esdevenir tan fal·laç com el tel enigmàtic de la boira.

Tinc un altre creditor, Arnau de Roda, un gran amic, més vell que els camins, amb el qual tampoc no podré fer la pau mai de la vida, i que, a dreta llei, hauria de figurar com a coautor del llibre. Ell va proporcionar-me una còpia del relat de l'escrivà. Ocupat aleshores en altres coses, vaig tardar molt de temps a ficar-me en la història, fet que l'Arnau va prendre per manca d'interès. Embastats els primers capítols, vaig enviar-los-hi des de Barcelona perquè m'hi fes les observacions que li semblessin oportunes.

tunes. El seu avi Ulisses, impressor i llibreter, a qui l'Arnau, orfe des dels dos anys a causa d'una passa de còlera, estimava amb bogeria, havia intervingut en l'escriuadora història, la coneixia fil per randa i n'havia confiat força detalls al net. Era, doncs, el jutge ideal. Va accedir a llegir-me l'original i així vam encetar una sucosa correspondència. De seguida vaig intuir el que s'aniria confirmant al llarg dels mesos: els comentaris de l'amic, sovint irònics, de vegades sarcàstics, sempre substanciosos, constituïen un complement tan interessant del llibre que, al final de la correguda, em resultava inconcebible la idea de separar-los. Els publico, per tant, plegats, incloent-hi les notes que la Palmira, la filla gran de l'Arnau i companya meva d'infància, afegia a les cartes del pare.

La Mequinensa que va viure aquell tràngol ja no existeix. La construcció d'un pantà a l'Ebre va esborrar-la del mapa el 1975. D'ençà de llavors, els mequinensans viuen en una població nova molt a prop de l'indret que ocupava l'antiga. Quan algú parla, doncs, de la "vila vella" es refereix a la desapareguda, ara un fràgil laberint de cendra que el vent esgarrapa i, engruna rere engruna, se'ns enduu de la memòria.

Per acabar, un consell: si el lector encara es veu amb cor de prosseguir després d'aquest preàmbul, farà bé d'abrigar-se. Així que giri full, es trobarà a la matinada del 24 de novembre de 1877. I aquell dia, al contrari del que pronosticaven els llunaris —no gaire fred, nuvolades, risc de pluges—, un cerç esmoladíssim fuetjava la vall de l'Ebre.

Primera part
LA COMITIVA

1

1

La súplica estremida, “No hi vagis, Agustí, queda’t a casa”, el segueix passadís avall. La Teresa no esgrimeix cap argument ni li cal fer-ho, les paraules traspuen una tendresa més persuasiva que qualsevol discurs. Tendresa, es diu, travessant el menjador on la claror fumosa del quinqué treu un instant de la fosca l’esfera del rellotge de paret—dos quarts de cinc— i el quadret amb una vista de la badia de Nàpols; no troba una altra manera de definir els sentiments de la dona. Perquè, ¿quin amor (el mot sempre el fa somriure) pot inspirar un pobre diable com ell, un escrivà de quaranta-cinc anys, oblidat en l’audiència polsegosa d’una ciutat perduda? ¿Quina passió pot ignorar-ne la fila: rabassut, calb i, si es distreu, un pèl guenyo? Els anys han anat destapant sense misericòrdia les tares que el vigor de la joventut dissimulava, i una salut com més va més precària no para d’afegir-ne de noves. La dolorosa consciència de la davallada fa que rebi amb una estupefacció incrèdula les carícies de la Teresa i que el sorprengui que ella reaccionï amorosament a les seves, sempre esporuguides, tímides.

—Si et plau, no hi vagis.

El neguit havia començat el vespre abans durant la visita del Teòfil. El forense portava dues notícies. La primera, aviada després d’assegurar-se que la Teresa feinejava a l’altra punta del pis i no podia sentir-lo, era l’autòpsia, “Decebedora, si val a dir la veritat no m’ho esperava”, de la beata més conspícua de Casp. N’havien trobat el cadàver assegut en un banc de la col·legiata, davant de l’altar del sant preferit de la finada. En contra del que

els descreguts de la ciutat, “I jo el primer, Agustí”, asseguraven en secret, fora de l’abast de les piadoses orelles clericals, el cor de la menjaciris bombava sang de la bona, no pas aigua beneïta; i, pel que feia als amors de la difunta amb el registrador de la propietat, casat, amb quatre filles, i, per tant, adulterins, podia confirmar-li’n la condició platònica. El Teòfil havia amollat la segona notícia mentre li prenia el pols, i el ritme dels batecs s’havia alterat tant que el metge, sobtadament seriós, li havia clavat una perruca. ¿Què s’esperava, doncs? ¿De què li servien l’edat i l’experiència d’anys i panys als tribunals? ¿Encara es pensava que el cel era de ceba i que el podia emprendre a mossegades? Santa innocència! L’afer estava dat i beneït des del primer dia. Finalment, després d’ordenar-li una setmana més de llit, “I sobretot de seny”, el forense s’havia acomiadat amb el consell de sempre: que se n’anés a viure a València, a la vora del mar.

—Si et plau, Agustí...

La cara de la Teresa apareix al costat de la seva, esblaimada, al mirall del lavabo. Els ulls blaus, angoixats, de la dona i la tebior d’una mà que li frega l’esquena el fan trontollar. Es renta, s’eixuga ràpidament, acaba de vestir-se, se’n va al despatx. Hi agafa un llibre de la petita biblioteca i se’l posa a la butxaca de l’abric. Mentre obre un calaix de l’escriptori, té un accés de tos.

—Agustí...

Es sent feble. Vacil·la. Aleshores un soroll al carrer el sacseja. La remor densa, sorda, s’acosta ràpidament; els gossos borden amb fúria darrere les portes barrades. Endret de la casa, la fressa es destria, escampa un estrèpit d’unglats ferrats, renills, xerrics metàl·lics, fa vibrar els vidres de la balconada de la sala.

—Déu meu —murmura la Teresa.

*

Al portal, un cop de cerç no li arrabassa d'un pèl la manta morellana que la dona, resignada, ha aconseguit que es tirés a sobre de l'abric. S'encongeix per travessar el carrer. Avança arrambat a la paret. No vol girar-se; sap que la Teresa el mira pel finestral del balcó, s'estima més no veure-la.

A la posta —llum somorta, tebior d'estable, ferum agra de fems—, el mosso no acaba mai d'ensellar-li la mula. Li n'alaba la mansuetud. Favorita d'un canonge que la lloga sovint per anar a fer un cop d'ull als oliverars heretats d'una majordona abundosa i agraïda, es troba avesada a passejades eclesiàstiques de molta parsimònia. A diferència, però, de l'animal, el xicot està nerviós: és la por que la comitiva ha segregat pels carrers de la ciutat abans d'agafar el camí de Mequinensa.